

معرفة السموم ناصری

اثر

میرزا عبدالحسین خان سرتیپ، رکن الحکماء

(از پزشکان دوره قاجار)

به کوشش

نوشین شکوری

سرشناسی ه	: فقه و فقه الدوله، عدال حقیقی، ۱۳۴۳-۱۳۴۴.
عنوان و امدهی داور	: معرفی فلس مومین طبری/ هیرا عدال حقیقی، خات سیدی برک بللغی، اب هکوش شینوینی، ن سرتی وری.
میش پیش اتش ر	: تهران: میشت ورس هیر، ۱۳۹۴.
میش پیش ات طا هری	: ۱۳۲ ص.
فروس ت	: مجموعه ایهای هیرا شینوینی سرتی کی اسلام وکیران: ۱۶
نمایک	: ۲۰۰۰ زیال ۷-۵۷-۷۹۸۳-۶۰۰-۹۷۸-۶
وضیقه، تفرس، نوسکی	: فقه
ی اداس ت	: چاپ قیله کی ت هیرا: چوگان داس سرتی، اه غلومپ سرتی کی و خ دماتب، داسنی کی درین کی ت هیرا، ۱۳۹۰.
ی اداس ت	: نایله،
موضوع	: س میناس کی -- مینو قیله کی مکتب اقیرن ۱۴
موضوع	: ب سرتی کی سرتی کی -- مینو قیله کی مکتب اقیرن ۱۴
موضوع	: گما ه انداروی کی -- مینو قیله کی مکتب اقیرن ۱۴
شیراسه فاروده	: سرتی وری، نوسکی، ب، گ، داورنده
ردیف دیکتوره	: ۱۳۹۴ م ۶/۱۱/۱۱ RA
ردیف دیکتوره کی	: ۶۱۵/۹
شماره کتابشناسی کی طی کی	: ۳۹۸۳۷۵۴

امشارات مشور سمیر

معرفه السوم ناصری

اثر: میرزا عبدالعزیز جان سرتیب، رکن الحکماء (از پریشان دوره قاجار)

به کوشش: آرشین شوری

مجموعه احیای میراث پرستی اسلام و ایران ۱۶/

زیر نظر: دکتر جلال جلال شوری

ناشر: مشور سمیر

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول- ۹۴

قیمت: ۱۲۰۰۰ ریال

شابک: ۷-۵۷-۷۹۸۳-۶۰۰-۹۷۸

www.manshoorsamir.ir

حق چاپ: ۱۳۹۴، امشارات مشور سمیر شماره ملی کتاب: ۹۳۶۱۷۷۷۱۱۹ - ۶۶۹۴۶۶۵۶

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستند نویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

مقدمه	۳
فیلسوف الدوله، میرزا عبدالحسین خان (رکن الحکماء)	۳
در تعریف سمّ و تریاق و راه ورود سمّ در بدن و عدم اطلاع حکمای قدیم به وجه اکمل بر علم	
سموم	۷
[تعریف - سمّ به عقیده اطّباء قدیم]	۷
[تعریف سمّ به عقیده اطّباء فرنگ]	۷
[تریاق سمّ و ضد سمّ]	۸
[در خواص فادزهر به عقیده قدما و بی اثر بودن آن به عقیده معاصرین]	۱۰
[راه ورود سموم بر بدن]	۱۳
[اوّل: به ترسّط آلات تغذیه]	۱۳
[دویم: از راه جلد یا اعضای مجاوران]	۱۳
[سوم: بلا واسطه در سیاله دورانی]	۱۳
[چهارم: از راه تنفس]	۱۴
مقاله اوّل	۱۵
در بیان احکام کلی و صفات و اختلافات کلیه سموم و تقدّم به حفظ و معالجه آنها به طور عموم ..	۱۵
ملاحظه اوّل	۱۵
در اختلاف سموم بر حسب ماهیت	۱۵
[سموم معدنی]	۱۵
[سموم نباتی]	۱۵
[سموم حیوانی]	۱۶
ملاحظه دویم	۱۶
در اختلاف سموم بر حسب اعتیاد و عدم اعتیاد	۱۶
ملاحظه سیّم	۱۷
در اختلاف سموم از حیث اینکه دارای تریاق مخصوص هستند یا نه	۱۷

۱۸	ملاحظه چهارم
۱۸	در اختلاف سموم و مضارت اثر آنها به سبب ورود بر بدن از راههای مختلفه
۱۹	ملاحظه پنجم
۱۹	در اختلاف سموم بر حسب تاثیر در اعضای مخصوصه
۱۹	ملاحظه ششم
۱۹	در اختلاف سموم بر حسب تاثیر در انواع
۲۱	ملاحظه هشتم
۲۱	در اختلاف اثر سموم بر حسب مقدار و طرز استعمال
۲۲	ملاحظه نهم
۲۲	در اختلاف سموم بر حسب مملیت و ضدیت
۲۲	ملاحظه دهم
۲۲	در اختلاف سموم بر حسب قابلیت جذب از بشره سالم و عدم قابلیت آن
۲۴	ملاحظه یازدهم
۲۴	در اختلاف سموم بر حسب سرعت و بطء دفع
۲۴	ملاحظه دوازدهم
۲۴	در اختلاف سموم بر حسب تاثیر بطور حذت و یا ازمان
۲۶	ملاحظه سیزدهم
۲۶	در اختلاف سموم بر حسب اثر موضعی و عمومی
۲۷	ملاحظه چهاردهم
۲۷	در تقدم به حفظ از سموم
۲۸	ملاحظه پانزدهم
۲۸	در معالجه سموم بطور کلی

مقدمه

فیلسوف الدوله، میرزا عبدالحسین خان (رکن الحکماء)

میرزا عبدالحسین خان فیلسوف الدوله فرزند حاج میرزا محمدحسن زنوزی، فرزند میرزا محمد کریم، فرزند آقا غلامعلی زنوزی به سال ۱۲۴۵ ش دیده به جهان گشود. نزد آسیدعلی سیدالحکما، وعده دیگری از اطبای نامی، مقدمات علوم قدیمه و طب را در تبریز آموخت، سپس به تهران رفت و از دکتر تولوزان فرانسوی، طبیب مخصوص ناصرالدین شاه، طب جدید را تحصیل کرد... سالیان درازی در تبریز با اندوخته کافی علمی به طبابت پرداخت. او ابتدا به عنوان رکن الحکماء و سپس به لقب فیلسوف الدوله اشتهاار یافت و سپس طبیب معالج محمدعلی میرزا ولیعهد قاجار مقیم تبریز شد.

شخصیت علمی و اخلاقی عبدالحسین خان فیلسوف الدوله سبب گسترش طب جدید در تبریز و تدریجاً در آذربایجان گردید. وی به علی رغم تسلط به مفاهیم پزشکی سنتی و داشتن اطلاع از کتب قدیم، از تحولات علمی جدید در قلمرو پزشکی غافل نبود و لذا، برای آشنایی و افزایش آگاهی مردم تبریز با طب جدید تلاش های بسیاری نمود. برخی آثار بجامانده از او عبارتند از:

۱- تاریخ تبریز ۲- الجدریه ۳- الجذامیه (در سبب جذام و معالجه آن) ۴- حاشیه تحریر اقلیدس ۵- مطرح الانظار فی تراجم اطباء و الاعصارا هیچ یک از آثار فیلسوف الدوله به اندازه مطرح الانظار فی تراجم اطباء الاعصار مقبولیت و شهرت پیدا نکرد. این کتاب که به شیوه دایره المعارفی، زندگینامه مشاهیر پزشکی و فلسفه را عرضه کرده، به سبب

دقت و ظرافتی که در تدوین و نگارش آن صورت گرفته، بسیار مورد توجه قرار گرفته است. [۶- مفتاح الادویه ۷- معرفه السموم.

معرفه السموم از جمله آثار ارزشمند فیلسوف الدوله می باشد که در خصوص شناسایی سم ها و مضرات و کاربردهای آن در علم طب تدوین گردیده است. روزنامه «ناصری» شماره ۱۹، سال سوم، چاپ تبریز که در غره ربیع الثانی ۱۳۱۴ ق / ۱۰ سپتامبر ۱۸۹۶ میلادی منتشر شده، در خصوص خبر کتاب «معرفه السموم» این متن را آورده است: «دکتر میرزا عبدالحسین خان رکن الحکماء که از معتبرترین اطباء تبریز و در طب ایرانی و فرنگی و اعمال یدی مهارتی به غایت دارند، کتابی در معرفت سموم، از ادویه فرنگی و ایرانی و علائم سمیه و تریاق و معالجه و ماده آنها تألیف و به طبع رسانده و چند جلدی به اداره فرستاده بودند که در حقیقت منفعت آن عمومی، به کار طبیب و غیرطبیب می خورد و منافع آن مستغنی از تمجید است. کتاب مزبور بازار کتابفروشی ها، دکان آقا میرجلال کتابفروش به فروش می رسد. طالبین رجوع نمایند.»

فیلسوف الدوله پس از تکمیل علم طب، در تبریز به مداوای بیماران اشتغال یافت. وی در اواخر عمر از تبریز به قم رفت و چند سال مقیم آنجا بود. در قم ریاست بیمارستان را بر عهده داشت. صاحب ریحانه الادب در خصوص فیلسوف الدوله می نویسد:

«او در اواخر از تبریز قطع علاقه نمود و به قم رفت و چند سالی نیز در آنجا بود و اداره مریضخانه و بیمارستانی را بر عهده داشت تا عاقبت کار به ارض اقدس رضوی (ع) مهاجرت نمود و در سال ۱۳۶۰ ق، ۱۳۲۰ ش، در آن سرزمین از دنیا رفت.»